

Borgarting lagmannsrett - Dom - LB-2020-164203

Instans	Borgarting lagmannsrett – Dom
Dato	2021-09-22
Publisert	LB-2020-164203
Stikkord	Opphavsrett. Sitatrett. Åndsverkloven § 29.
Sammendrag	Verdens Gang AS (VG) hadde benyttet bilder fra et advokatfirmas hjemmeside i en serie reportasjer om firmaet, firmaets ledelse og et tolkefirma. Det var også benyttet et bilde fra en privat facebook-profil. Advokatfirmaet og den som hadde tatt det aktuelle bildet på facebook gikk til sak mot VG og en av journalistene. Bruken av bildene ble ansett å være innenfor sitatretten etter § 29.
Saksgang	Oslo tingrett TOSLO-2020-64392 – Borgarting lagmannsrett LB-2020-164203 (20-164203ASD-BORG/02).
Parter	A og Advokatfirmaet Rogstad AS (for disse: advokat Andreas Galtung) mot B og Verdens Gang AS (for disse: advokat Halvard Helle og advokatfullmektig Severin Slottemo Lyngstad).
Forfatter	Lagdommer Halvor Aas, lagdommer Harald Georg Venger og tingrettsdommer Ann Mikalsen.

Innholdsfortegnelse

Borgarting lagmannsrett - Dom - LB-2020-164203	1
Innholdsfortegnelse	1
De ankende parter, Advokatfirmaet Rogstad AS og A, har i hovedtrekk anført:	2
Ankemotparten, Verdens Gang og B, har i hovedtrekk anført:	4
Lagmannsretten bemerker:	5
Saksomkostninger	10

Saken gjelder krav etter åndsverkloven for bruk av fotografier i mediereportasjer.

Tingretten har beskrevet sakens bakgrunn slik:

VG publiserte 8. februar 2020 en artikkel på nett med overskriften «Mannen som bygget et advokatkontor fra fengsel». Artikkelen ble også publisert i papirutgaven 9. februar 2020, hvor overskriften og de bildene denne saken gjelder dominerer avisens førsteside. Førstesiden inneholder portrettbilder av 11 advokater fra Advokatfirmaet Rogstad AS hentet fra firmaets nettsider, og et bilde av C og en Lamborghini sportsbil hentet fra hans Facebook-profil. Lamborghini-bildet er tatt av A. [...]

Som det fremgår var det en omfattende reportasje som i tillegg til førstesiden la beslag på åtte avissider. Saken handler om C og advokatfirmaet Rogstad. Noen av portrettbildene fra forsiden er også brukt i selve artikkelen.

Den 14. februar 2020 publiserte VG en sak med tittelen «Skatterazzia mot Cs transportfirma», hvor bildet av C foran Lamborghinien er brukt.

Den 22. februar 2020 publiserte VG en artikkel kalt «Tolkeselskapets millionkupp», hvor en del av portrettbildene fra advokatfirmaets nettside er brukt. Denne artikkelen fikk også førstesideoppslag i papirutgaven 23. februar 2020, med forsidedittel «Millionsum endte hos sjefens bror».

Den 16. mai 2020 publiserte VG en artikkel med tittelen «Den avskiltede advokaten og forbryteren», som handler om D i advokatfirmaet Rogstad.

Den 2. september 2020 publisert VG en artikkel som er kalt «Kampen om millionklientene», som handler om den såkalte Lime-saken hvor fire Rogstad-advokater var oppnevnt som forsvarere under lagmannsrettens behandling av ankesaken.

VG har også publisert andre artikler om advokatfirmaet Rogstad og C. Alle artikler i sakskomplekset er fortsatt tilgjengelige på VGs nettutgave, hvor de er samlet på denne siden:

<https://www.vg.no/spesial/2020/advokatfirmaet-samleside/>

A og advokatfirmaet Rogstad tok ut søksmål mot Verdens Gang AS og journalist B personlig ved stevning til Oslo tingrett 29. april 2020. Det ble fremsatt krav i stevningen om erstatning/vederlag etter åndsverkloven § 81 fra både avisen og B, og krav om dom mot ytterligere spredning av bildene.

VG og B tok til motmæle ved tilsvar 20. mai 2020, hvor de krevde seg frifunnet, subsidiært dømt til å betale vederlag etter rettens skjønn oppad begrenset til kr 4 565 for VG og kr 415 for B.

Etter bevisførselen under ankeforhandlingen er lagmannsretten enig i denne beskrivelsen av bakgrunnen, men kommer nærmere tilbake til faktum i saken. Oslo tingrett avsa 11. september 2020 dom med slik slutning:

1. Verdens Gang AS frifinnes.
2. B frifinnes.
3. Advokatfirmaet Rogstad AS og A dømmes i fellesskap til innen 2 – to – uker å erstatte Verdens Gang AS' og Bs sakskostnader med 389 257 – trehundreogåttinitusentohundreogfemtisju – kroner.

Advokatfirmaet Rogstad AS og A har anket dommen til Borgarting lagmannsrett. Ankeforhandling er holdt 24. og 25. august 2021. Partene møtte sammen med sine prosessfullmektiger og avga forklaring. Det ble avhørt ett vitne. Om bevisføringen for øvrig vises til rettsboken.

De ankende parter, Advokatfirmaet Rogstad AS og A, har i hovedtrekk anført:

De ankende parter har opphavsretten til fotografiene, hvor A har opphavsrett til fotografiet av C med en bil, og Advokatfirmaet Rogstad til de øvrige. Innholdet i denne retten er definert i åndsverkloven § 3, jf. § 23.

EMK artikkel 10 hjemler ikke fototyveri eller inngrep i opphavsretten, og tilleggsprotokoll 1 artikkel 1 beskytter eiendomsretten. Dette innbefatter opphavsrett.

Eneretten er den grunnleggende rettighet, som har noen avgrensninger i lovens kapittel 3. Tingretten har oversett åndsverkloven § 25.

Sitatretten etter åndsverkloven § 29 forutsetter at det siteres i samsvar med god skikk, som er en rettslig standard som er vanskelig å formulere.

Utgangspunktet for sitatretten er at man kan sitere fra et verk, ikke hele verket, selv om det kan tenkes. Et gjennomgående tema er at sitatrettens formål er å sikre den alminnelige diskusjonsfrihet. En anmeldelse av en film kan muligens vise et enkelt bilde, men det er vesentlig mindre spillerom om bildet brukes som illustrasjon.

Etter åndsverkloven § 36 kan verk gjengis ved medias omtale av en dagshending. Det er ikke identifisert en eneste dagshending, og dermed ikke en tilknytning, som gjør åndsverksloven § 36 annet ledd anvendelig.

Bestemmelsen i § 36 er *lex specialis*. Dette følger av lovens tekst og reglenes begrunnelse, og det følger av Prop.104 L (2016–2017) side 133. Også juridisk teori støtter at bestemmelsen er en spesialbestemmelse, jf. Hovlid i Lov og Rett 2021 nr. 7.

Begrunnelsen for bestemmelsen i annet ledd er pressens behov for å gjengi verk på kort varsel, noe som gjør innhenting av forhåndssamtykke upraktisk, jf. proposisjonen side 148. Det var i denne saken ingen hendelser som innebar tidspress, og VG kunne ved alle anledninger brukt andre bilder eller illustrasjoner.

Kravet til dagshending innebærer for det første et nyhets- og aktualitetskrav, og for det andre at det må være tale om en hending – altså noe som har skjedd. I artiklene har ikke VG identifisert et eneste rettsbrudd, og advokatfirmaet har hatt plettfridd bokettersyn.

Det må også foreligge en tilknytning til dagshendelsen, et krav som er nytt i loven, og som innsnevrer i forhold til tidligere rett. I artiklene er det utelukkende snakk om illustrasjoner.

Opphavsrettsdirektivet (2001/29/EF) setter en øvre grense for hva medlemsstatene kan tillate av begrensninger i opphavsretten. Går lovgivningen ut over dette er det et traktatbrudd og en opphavsrettslig «NAV-skandale». Det fremgår av direktivet at unntak og avgrensninger kun kan få anvendelse i visse særlige tilfeller, ikke være i strid med normal utnyttning av et verk eller annet beskyttet arbeid, og ikke føre til urimelig skade for rettighetshaverens rettmessige interesse.

Uansett får inntaket i § 36 annet ledd siste punktum anvendelse på bildene som tilhører Advokatfirmaet Rogstad. Bildene er tatt av en profesjonell fotograf med henblikk på annet media.

Når bestemmelsen i § 36 annet ledd ikke er anvendelig, er heller ikke den snevre adgang etter § 29 det. Det finnes ikke et eneste eksempel i teori eller rettspraksis som støtter ankemotpartens syn hva angår fotografier.

Bs lenking til VGs reportasje er medvirkning, jf. Rt-2005-41. Den er skjedd forsettlig og gjennom en åpen profil.

Bildet A har rettighetene til er et privat bilde av en barndomsvenn, som er brukt i andre sammenhenger, og åpenbart i en spekulativ illustrasjonssammenheng, med løgner som undertekster.

Erstatningsspørsmålet må bli skjønnsmessig, med utgangspunkt i åndsverkloven § 81.

Det er tale om urettmessig bruk av 18 fotografier, og mer enn 182 publiseringer. Gjengs vederlag for hver publisering er minst 6 000 kroner. Svenske satser fra fototyveri.no viser opp til 9 000 kroner. VGs anførsel om 415 kroner som en gjengs pris er ikke dokumentert.

Det skal også tas hensyn til ikke-økonomisk skade påført den forurettede ved overtredelsen. Parts- og vitneforklaringene har vist at artiklene har medført betydelige problemer både for firmaet og for de ansatte. Samtidig har billedbruken generert vinning for VG, som har rundt 1,5 mrd. i omsetning og over 80 millioner kroner i overskudd siste år. Det ikke-økonomiske belastningen kan sammenlignes med saken i Rt-1987-764.

Kravet om å forby ytterligere gjengivelse, herunder å fjerne publiserte bilder, er hjemlet i åndsverkloven § 82.

Det er nedlagt slik påstand:

1. VG AS og B dømmes in solidum til å betale Advokatfirmaet Rogstad AS erstatning/vederlag fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til kr. 1 500.000,- (kroner en million femhundretusen).
2. VG AS og B dømmes in solidum til å betale A erstatning/vederlag fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til kr. 150.000,- (kroner ett hundre og femtitusen).
3. B dømmes til å betale Advokatfirmaet Rogstad AS erstatning fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til kr. 50.000,- (kroner femtitusen).

4. VG AS dømmes til hindre ytterligere tilgjengeliggjøring til allmenheten og/eller eksemplarframstilling av alle fotografier tilhørende Advokatfirmaet Rogstad AS og A, som VG tidligere har offentliggjort, herunder å fjerne samtlige fotografier tilhørende de ankende parter fra VGs sider som er søkbare for allmenheten.
5. B dømmes til å slette innleggene på sin Facebookside, som inneholder fotografi som Advokatfirmaet Rogstad AS har rettighetene til.
6. VG AS og B dømmes in solidum til å erstatte Advokatfirmaet Rogstad AS omkostninger i anledning saken, dog slik at B alene er ansvarlig for omkostningene knyttet til domsslutningens punkt 2.
7. Oppreisning: VG/B dømmes til oppreisning til advokatfirmaet Rogstad oppad begrenset etter rettens skjønn til kr. 360 000,- (kroner tre hundre og sekstitusen).

Ankemotparten, Verdens Gang og B, har i hovedtrekk anført:

Søksmålet er et forsøk på å bruke opphavsrettslige regler for å begrense journalistisk arbeid. Terskelen for å gripe inn i slikt arbeid må være meget høy. Saken har stor betydning for ankemotpartene og mediene, men tilsvarende liten konkret betydning for ankende parter ut over formålet om å begrense avisens journalistiske granskning av advokatfirmaet Rogstad.

VG har innhentet bildene som er brukt, gjennom kildearbeidet. Det kan ses bort fra at de ankende parter ville samtykket.

Det er særlig tre hovedreportasjer bildene er brukt i. Den første, publisert 8. – 9. februar 2020, har allerede ført til et forslag om endring i ny advokatlov. Reportasjen om skatterazziaen, publisert 15. februar 2020, er kun relevant for saken til A. Han er en sentral aktør, og har bekreftet at det faktiske grunnlaget er korrekt. Reportasjen er knyttet til Lamborghinien på bildet. Reportasjen om tolkefirmaet til Cs bror 23. februar 2002 handler direkte om domstolens kontroll med anvendelse av offentlige midler, og en senere reportasje viser at C undertegnet tolkefirmaets regninger til domstolene med brorens navn, noe han bekreftet i lagmannsretten.

Det må tas utgangspunkt i reglene om ytringsfrihet i EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100. Disse bestemmelsene kommer for det første inn som en skranke, men også som tolkningsmomenter ved tolking av åndsverkloven. En fellende dom vil være et inngrep etter disse bestemmelsene, og da må inngrepskriteriene være oppfylt. Det er de ikke, da et slikt inngrep vil være uforholdsmessig. Terskelen er høy, jf. Sunday Times vs. UK [EMD-1974-6538¹]. Det vises også til pressens rolle som «public watchdog», beskrevet i saken Bladet Tromsø og Stensaas mot Norge. Hensynet til pressefriheten og pressens særlige ytringsfrihet, samt pressens mulighet for effektiv omtale av samfunnsmessige hendelser, må holdes opp mot hos ankende parter begrensede interesse i utfallet.

Bildene fra Advokatfirmaet Rogstad AS' hjemmeside er offentliggjort i markedsmessig profileringsøyemed, og den beskyttelsesverdige interessen er liten. Det er ikke bruken av bildene – verken de som tilhører Rogstad eller A – som har ført til eventuelle omdømmemessige utfordringer, men det materielle innholdet i artiklene. Når formålet med søksmålet synes å være å begrense det journalistiske arbeidet, tilsier dette et sterkt vern under EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100.

Bruken av bildene er i samsvar med vilkårene i åndsverkloven § 29. Bildene var offentliggjort, bruken er i samsvar med god skikk og de er brukt i den utstrekning formålet betinger.

Departementet har lagt til grunn at EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100 kan virke selvstendig inn på anvendelsen av § 29, jf. Prop.104 L (2016–2017) punkt 2.7.

Publikasjonene er i kjernen av ytringsfriheten og pressens gravende rolle.

Ingen av fotografiene har verkshøyde, og det begrenser vekten av uttalelsene i proposisjonen side 70.

Bruken av bildene er journalistisk begrunnet. Høyesterett har uttalt at domstolene skal være varsomme med å overprøve redaksjonelle valg, jf. Rt-2009-265 og Rt-2010-366.

Subsidiært er bruken berettiget etter åndsverkloven § 36 annet ledd. Også her må bestemmelsen tolkes i samsvar med EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100. Bildene var offentliggjort, og reportasjene omhandler

dagshendelser. De omtaler forhold av klar nyhetsmessig verdi, og med allmenn interesse. Det er også klar tilknytning mellom bildene og dagshendingen. De er gjengitt i samsvar med god skikk, og i den utstrekning artiklenes formål betinger.

Om det skal betales vederlag etter § 36 annet ledd, er dette tilsvarende markedsprisen for tilsvarende bilder. Dette er 415 kroner pr. bilde. Ankende parter har ikke påvist noe tap eller skade. Eventuelt omdømmetap som følge av innholdet i artiklene bærer de selv ansvaret for.

Bs lenking på Facebook er ikke en eksemplarframstilling, og gir uansett ikke grunnlag for vederlag eller erstatning. Lenkingen er ikke eksemplarframstilling, kopiering eller tilgjengeliggjøring etter åndsverkloven.

Bruken av bildene er legitim, og det er ikke grunnlag for krav om sletting og dom for stans i ytterligere spredning.

Det er nedlagt slik påstand:

1. Anken forkastes.
2. Advokatfirmaet Rogstad AS og A dømmes i fellesskap til å erstatte Verdens Gang AS' og Bs saksomkostninger.

Lagmannsretten bemerker:

Det er uomtvistet at opphavsretten til de aktuelle bildene er de ankende parters. Det er også uomtvistet at bildene har vært offentliggjort.

A har tatt bildet av C ved en Lamborghini, og Advokatfirmaet Rogstad AS har besørget tatt portrettbildene som er benyttet. Bildet av C har han og A forklart at ble tatt i forbindelse med en kjøretur de hadde som venner, og C benyttet det deretter som profilbilde på Facebook. Profilbildene er tatt av en fotograf advokatfirmaet leide inn for å ta bilder av ansatte, og deretter publisert på firmaets hjemmeside.

Fotografiske verk er åndsverk som er beskyttet av opphavsrett, jf. åndsverkloven § 2 annet ledd bokstav f). Opphavsretten gir enerett til å råde over verket som angitt i § 3. Eneretten til fotografiske bilder som ikke er fotografiske verk, er regulert i åndsverkloven § 23, jf. § 2 tredje ledd. Bestemmelsen gir mange av åndsverkslovens bestemmelser tilsvarende anvendelse. Partene har ikke vært enige om alle bildene er fotografiske verk, eller fotografiske bilder. Ankende parter har anført at As bilde neppe har verkshøyde, men at portrettbildene har det. Ankemotpartene har anført at ingen av bildene har verkshøyde.

Lagmannsretten finner det klart at As bilde ikke har verkshøyde. Det er tale om et typisk øyeblikksbilde med mobiltelefon, uten spesielle særtrekk ut over å vise C og en fin bil sammen.

Slik lagmannsretten ser det, har heller ikke portrettbildene verkshøyde. Lagmannsretten er enig med ankende parter i at portrettbilder kan ha verkshøyde. I dette tilfellet er det imidlertid tale om masseproduserte bilder med identisk oppsett. Poenget er å skape ensartede bilder i markedsføringsammenheng, ikke at opphavsmannen skal få frem noe spesifikt eller unikt i hvert bilde, slik tilfellet vil kunne være ved portrettfotografering ment for å skape et portrett av en bestemt person. At de mangler verkshøyde innebærer som nevnt ikke at de ikke er beskyttet etter åndsverkloven, men at det er § 23 som kommer til anvendelse. Det følger av bestemmelsen at den som har laget bildet har enerett til å fremstille eksemplarer av det, og blant annet bestemmelsene i åndsverkloven § 3 første og annet ledd er gitt tilsvarende anvendelse.

Spørsmålet er etter dette om den fremstilling Verdens Gang har gjort av bildene er lovlig etter noen av bestemmelsene i åndsverkloven kapittel 3. For Bs del er det også et spørsmål om den lenke til artikkelen han har lagt ut på sin Facebook-side er en fremstilling i strid med eneretten i § 23. Dersom VGs bruk av bildene er lovlig, er det ikke nødvendig å ta stilling til dette spørsmålet.

Den alminnelige sitatbestemmelsen finnes i åndsverkloven § 29, og lyder:

Det er tillatt å sitere fra et offentliggjort verk i samsvar med god skikk og i den utstrekning formålet betinger.

Sitatretten gjelder også fotografier som ikke er åndsverk, jf. § 23 fjerde ledd.

Ankende parter har anført at bruken her uttømmende reguleres av åndsverkloven § 36 annet ledd som *lex specialis*, og at når vilkårene etter denne bestemmelsen ikke er oppfylt, kan ikke sitatretten etter § 29 påberopes.

Ankende parter har blant annet støttet seg på Ellen Lexrød Hovlids artikkel «Journalisters rett til å bruke bilder og videoer hentet fra internett». Lagmannsretten har fått opplyst at artikkelen er publisert i Lov og Rett 2021 nr. 7. Denne utgaven er ikke gitt ut ved tidspunktet for ankeforhandling. Lagmannsretten ikke funnet artikkelen i publisert form, men den er fremlagt i juridisk utdrag. Med utgangspunkt i departementets uttalelser i Prop.104 L (2016–2017) punkt 5.6.5 skriver Hovlid følgende om problemstillingen i sin omtale av den her påankede dom:

Dette spørsmålet [om § 36 er *lex specialis* og går foran sitatretten] er særlig viktig for de tilfeller som faller inn under tvangslisensen i § 36 andre ledd, det vil si tilfeller der bildet eller videoen for eksempel illustrerer eller dokumenterer en nyhetssak. Høyesterett har uttalt at sitatretten også kan brukes «for å illustrere, utdype eller berike fremstillingen i et nytt verk». Betyr det at journalister kan bruke bildet eller videoen vederlagsfritt etter sitatretten i slike tilfeller, selv om § 36 andre ledd sier at de skal betale for det?

Departementet understreket at det generelt har vært «snever adgang» til å gjengi visuelle verk etter sitatretten, og dette ville departementet videreføre. En generell adgang til å bruke andres bilder og videoer vederlagsfritt ved omtale av saker av allmenn interesse ville ikke innebære en rimelig balanse mellom ytringsfriheten og rettighetshavernes interesser. Departementet viste til at vi har særlige regler for bilder og video i åvl. § 36. Dersom et verk, for eksempel et bilde eller en video, kan publiseres mot vederlag etter § 36 andre ledd, skriver departementet at verket ikke kan «gjengis vederlagsfritt i medhold av den alminnelige sitatbestemmelse».

Det fremgår altså tydelig av forarbeidene at når åvl. § 36 andre ledd kommer til anvendelse, er den uttømmende. Paragraf 36 er med andre ord *lex specialis* i disse tilfellene. Dette følger naturlig av at lovgiver har laget særbestemmelser for medienes bruk av bilder og videoer i åvl. § 36 andre ledd. Dersom videoer og bilder kunne brukes vederlagsfritt etter den alminnelige sitatretten, ville bestemmelsen i § 36 andre ledd være overflødig.

Det er forbausende at den tydelige uttalelsen i forarbeidene ikke er nevnt i dommen fra Oslo tingrett i saken mellom Advokatfirmaet Rogstad og VG. Saken gjaldt bilder hentet fra advokatfirmaets nettside som VG brukte i en kritisk reportasje om firmaet. I dommen heter det at bildebruken kunne vært hjemlet i § 36 andre ledd, men dommeren anser det ikke nødvendig å gå nærmere inn på dette da han mener § 36 ikke er en spesialregel. Resultatet i dommen ble at VG kunne bruke bildene vederlagsfritt i medhold av sitatretten. Avgjørelsen er anket og skal behandles av lagmannsretten i august 2021.

Lagmannsretten er ikke enig i denne forståelsen av §§ 36 og 29, og mener departementets uttalelse må leses i sammenheng med at den inngår som del av en lengre begrunnelse for å videreføre en generelt snever adgang til å gjengi visuelle verk etter den alminnelige sitatbestemmelsen. En forståelse av forarbeidsuttalelsen som Hovlid gir uttrykk for, vil etter lagmannsrettens syn være i strid med lovens ordlyd, oppbygning og formål.

Slik lagmannsretten ser det, er kjerneområdet for tvangslisenshjemmelen i § 36 annet ledd medienes bildebruk ved dekning av nyhetssaker, som for eksempel ulykkeshendelser, jf. vilkåret om tilknytning til en dagshending, eller «current event», jf. opphavsrettsdirektivet artikkel 5 nr. 3 bokstav c. Kjerneområdet for sitatregelen i § 29 er rett til vederlagsfri bruk av blant annet fotografier der bruken særlig kan begrunnes i et formål om å sikre offentlig diskusjon og meningsutveksling. Som retten kommer tilbake til, gir sitatretten etter § 29 en snever adgang til inngrep i eneretten etter §§ 3 og 23, mens retten til bildebruk mot vederlag etter § 36 annet ledd i tilknytning til nyhetssaker er noe videre. Dersom den snevre adgangen til bruk av fotografier etter den alminnelige sitatretten i § 29 er oppfylt ut fra hensynet til å sikre offentlig diskusjon og meningsutveksling, kan lagmannsretten ikke se at § 36 annet ledd skal forstås slik at det likevel må betales vederlag fordi bruken *også* kan sies å være knyttet til en dagshending. Lagmannsretten kan med andre ord ikke se at det er rettslig grunnlag for å begrense den alminnelige sitatretten i tilfeller der dekningen har tilknytning til en dagshending. Som retten kommer tilbake til, vil en slik forståelse også komme i strid med EMK artikkel 10 slik denne er tolket av EMD.

Slik lagmannsretten forstår lovens ordlyd og oppbygning, gir således §§ 29 og 36 annet ledd selvstendige unntak fra eneretten i §§ 3 og 23. Unntakene ivaretar ulike formål, og anvendelsesområdet kan være overlappende. Lagmannsretten vil i det følgende begrunne dette noe nærmere, selv om det ikke er nødvendig

for resultatet å ta endelig stilling til problemstillingen, idet retten er kommet til at bildebruken i dette tilfellet uansett ikke har tilknytning til en dagshending.

Bestemmelsen i § 36 annet ledd lyder:

Også et offentliggjort kunstverk, offentliggjort fotografisk verk eller offentliggjort filmverk som har tilknytning til dagshendingen uten å inngå i den, kan på samme vilkår som i første ledd gjengis mot vederlag. Dette gjelder ikke verk som er skapt i ervervsvirksomhet med henblikk på gjengivelse i media.

Om bestemmelsen heter det i Prop.104 L (2016–2017) punkt 5.11.5 blant annet:

Når det gjelder tvangslisensens rekkevidde viser departementet til at den nå opphevede fotografiloven i § 8 inneholdt en tvangslisensbestemmelse som ga adgang til å gjengi «fotografiske bilete» mot vederlag i aviser og tidsskrifter og billedkringkasting i «samband» med dagshending. Denne er videreført i gjeldende § 23a i åndsverkloven. Begrunnelsen for bestemmelsen er pressens behov for å kunne gjengi verk på kort varsel, noe som gjør innhenting av forhåndssamtykke upraktisk. I tvangslisensen for bruk av verk i kritisk eller vitenskapelig fremstilling er også adgangen til bruk av fotografiske verk videre enn for kunstverk, fordi fotografier ofte kan ha større betydning som dokumentasjonsmateriale. [...]

Det fremgår av dette at tvangslisensbestemmelsen i § 36 annet ledd særlig er begrunnet i behovet media har der det ikke er tid til å innhente forhåndssamtykke. Der et forhåndssamtykke kunne vært innhentet, men «dagshendingen» gjør det vanskelig eller uforholdsmessig å innhente dette, kan media dermed hjemle en tvangslisens i bestemmelsen. Dette kan likevel ikke utelukke at sitatretten etter § 29 kan nyttes i andre tilfeller, og i alle fall ikke der vilkårene etter den bestemmelsen, men ikke § 36 annet ledd, er oppfylt.

I Prop.104 L (2016–2017) punkt 2.7 heter det:

Hensynet til brukernes interesser, og til vernet av ytringsfriheten, ivaretas også i den konkrete sak ved domstolens tolkning av de ulike lånereglene. For eksempel skal sitatretten tolkes i lys av sin begrunnelse, som særlig er hensynet til den alminnelige diskusjonsfrihet, «publisitetsinteressen», og ivaretagelse av vernet av ytringsfriheten og dens begrunnelse i «sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse». Og dersom tolkningen av åndsverklovens avgrensingsregler i en konkret sak ikke ivaretar vernet av ytringsfriheten i tilstrekkelig grad, slik at EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100 tilsier at ytringsfriheten må gis forrang, legger departementet til grunn at nevnte regler vil kunne gripe inn som selvstendige avgrensninger av den opphavsrettslige enerett. Dette kan særlig være aktuelt dersom opphavsretten i realiteten brukes som middel for å motvirke en informert offentlig debatt. Avveiningen må imidlertid ta hensyn til at vernet av opphavsretten er forankret i en rekke internasjonale konvensjoner og EU-direktiver og også er vernet av menneskerettighetene som del av eiendomsretten, jf. artikkel 1 til protokoll 1 til konvensjonen.

Videre heter det i punkt 5.6.5 om sitatretten:

Når det gjelder presseorganenes innspill om at sitatregelen må tolkes i lys av ytringsfriheten, viser departementet til at sitatrettens sentrale formål nettopp er å ivareta hensynet til ytringsfriheten, herunder medias viktige rolle på området. Dette understrekes av at sitatretten allerede i tidlige forarbeider ble ansett for å være av «stor betydning for pressen som organ for informasjon og offentlig meningsutveksling» og blant de reglene i åndsverkloven som ivaretar «Publisitetsinteressen», jf. punkt 2.7 og Ot.prp.nr.26 (1959–1960) s. 60. Sitatrettens betydning for pressen er også fremhevet i rettspraksis hvor det understrekes at det sentrale formålet med sitatregelen er «å sikre den alminnelige diskusjonsfrihet og meningsutveksling», jf. Rt-2010-366 (Brent av frost).

I tråd med regelens begrunnelse og vernet av ytringsfriheten vil adgangen til å sitere være størst der formålet er politisk og samfunnsmessig debatt. Samfunnsdebatten er avhengig av at meninger og informasjon bringes frem, og det kan også siteres bl.a ved medias omtale av saker av allmenn interesse.

[...]

Hvorvidt det er adgang til å sitere fra et verk må imidlertid vurderes konkret, ut fra en avveining av hensynet til både opphaver og særlig vernet av ytringsfriheten, der bl.a graden av allmenn interesse naturlig bør inngå som moment. Selv om det gis særlige regler for gjengivelse av visuelle verk, er det ikke gitt at disse vil omfatte alle situasjoner hvor hensynet til ytringsfriheten og et legitimt behov for å

gjengi et verk gjør seg gjeldende. Departementet kan derfor ikke slutte seg til forslaget fra BONO om at det aldri skal være adgang til å sitere fra visuelle verk etter den alminnelige sitatbestemmelse. Departementet anser imidlertid at adgangen til å gjengi kunstverk bør være enda snevrere enn adgangen til å gjengi verk som i større grad er egnet til å belyse faktiske hendelser, som fotografier og levende bilder, da sistnevnte gjerne i større grad er egnet til å dokumentere faktiske hendelser. Dette bør vektlegges i helhetsvurderingen der det er relevant. Fastsettelsen av sitatrettens grenser i en sak vil uansett bero på en konkret avveining av hensynet til rettighetshaver og ytringsfriheten, hvor en rimelig balanse av disse hensyn skal ivaretas. Hvorvidt det som siteres er en del av temaet som omhandles eller diskuteres, eller om det brukes som illustrasjon av en sak på et måte som kan true opphavers legitime interesser, vil sammen med hensynet til ytringsfriheten og graden av allmenn interesse mv., inngå i vurderingen

Sitatretten som verktøy for å sikre offentlig diskusjon og meningsutveksling, og departementets uttalelse om «[s]amfunnsdebatten er avhengig av at meninger og informasjon bringes frem, og det kan også siteres bl.a. ved medias omtale av saker av allmenn interesse» viser at bestemmelsen i § 36 ikke er en særbestemmelse for media som utelukker bruk av § 29. Imidlertid er anvendelsesområdet for § 29 snevert, og i saker media omtaler vil § 36 annet ledd også kunne være anvendelig dersom vilkårene etter denne bestemmelsen er oppfylt.

At eksistensen av åndsverkloven § 36 ikke utelukker at medier kan sitere med hjemmel i § 29, synes også å være synspunktet til Ole Andreas Rognstad og Birger Stuevold Lassen, *Opphavsrett*, 2. utgave 2019, som på side 313 skriver:

Et gjennomgående tema er altså at sitatrettens formål er å sikre den alminnelige diskusjonsfrihet. Og dette må være en vesentlig rettesnor ved anvendelsen av åndsverkloven § 29. I Rt-2010-336 [skal være Rt-2010-366, Lovdatas anm.] (Brent av frost) bemerket Høyesterett at «sitater brukes også for å illustrere, utdype eller berike fremstillingen i et nytt verk». Det er utvilsomt riktig, og er også legitime sitatformål, men lovgrunnen kan tilsi at spillerrommet er trangere – formentlig vesentlig trangere – der hvor man ikke kan trekke inn hensynet til den alminnelige diskusjons- og ytringsfrihet når en rett til å gjengi sitater fra andres åndsverk skal begrunnes. I forarbeidene til 2018-loven er det understreket at «sitatrettens sentrale formål ... er å ivareta hensynet til ytringsfriheten, herunder medias viktige rolle på området». I den forbindelse er det vist til «at sitatretten allerede i tidlige forarbeider ble ansett for å være av stor betydning for pressen som organ for informasjon og offentlig meningsutveksling og blant de reglene i åndsverkloven som ivaretar 'publisitetsinteressen'». Henvisningen til ytringsfriheten impliserer at reglene i EMK artikkel 10 og GrL § 100 ligger i «bakrommet» her, men § 29 er ment som en spesifisering av det som følger av disse reglene. Videre må bestemmelsen også anses som en gjennomføring av regelen i BK artikkel 10 som er nokså lik § 29 i sin ordlyd, og opphavsrettsdirektivet artikkel 5(3)d.

Etter lagmannsrettens syn ville en tolking av § 36 annet ledd som innebærer at denne uttømmende regulerer pressens rett til å sitere offentliggjorte verk, innebære en nedkjølende effekt på den frie diskusjon og meningsdannelse, og trolig komme i strid med EMK artikkel 10 slik denne er tolket av EMD. Lagmannsretten nevner i denne sammenheng også at EU-domstolen i sak C-145/10 forutsetningsvis bekrefter at den alminnelige sitatrett gjelder for fotografiske verk utenfor situasjoner som reguleres av §§ 37 og 38, jf. omtalen i Rognstad, *op.cit.* side 316 – 317.

I saken her er det neppe tale om en «dagshending». Det er tale om et relativt langvarig journalistisk arbeid, som pågikk over måneder før første publisering. Hensynet til å kunne bruke bildene selv om det ikke er tid til å innhente forhåndssamtykke har liten relevans i et slikt tidsperspektiv. Det som er beskrevet i reportasjene har etter lagmannsrettens syn en klar nyhetsverdi, og langt over det «minstemål av generell nyhetsverdi» som Høyesterett savnet i Rt-1995-1948. Dagsaktualiteten og det tidshensyn som begrunner bestemmelsen i § 36 er likevel ikke til stede.

Dersom det ikke skulle være anledning for pressen til å sitere i samsvar med den alminnelige sitatregel i § 29 der denne dagsaktualiteten mangler, ville dette legge hindringer for pressens rolle. En slik forståelse ville hindre pressen i å sitere fra verk der pressen avdekker kritikkverdige forhold, men hvor det ikke er tale om en «dagshending», og opphaveren ikke samtykker.

Lagmannsretten ser det altså slik at åndsverkloven § 36 ikke er anvendelig i saken fordi det ikke er tale om noen dagshending, men at bruken er rettmessig dersom den er i samsvar med vilkårene i § 29.

Ordlyden i bestemmelsen stiller opp tre vilkår. For det første må verket være offentliggjort. For det andre må bruken være i samsvar med god skikk, og for det tredje begrenses sitatretten til å gjelde i den utstrekning formålet betinger.

Det er ikke tvilsomt eller omtvistet at det første vilkåret er oppfylt.

Om god skikk-kravet skriver Rognstad, op.cit side 317:

Ikke ethvert sitat fra offentliggjorte verk er tillatt etter § 29. Sitatene må være i samsvar med god skikk. Den målestokk standarden i § 29 viser til, kan ikke være upåvirket av hva som er blitt vanlig i samfunnet – selv om det på ingen måte skal antydes at all skikk er god skikk. Som påpekt ovenfor i 10.2 har god skikk-kravet to aspekter – dels å sanksjonere en rådende sedvane, dels å fremme en slik på områder der man ikke har etablert noen god skikk.

Bildene er i saken her benyttet sammen med forskjellige reportasjer som setter et kritisk søkelys på Advokatfirmaet Rogstad AS og ledelsen av dette. Portrettbildene er satt sammen til en montasje, og gjengitt i svart/hvitt. Bildet av C er nettopp av ham, som er en av dem det settes et kritisk søkelys på.

Kravet om god skikk innebærer et krav om lojalt sitat. Lojalitetskravet innebærer likevel ikke et krav om positiv omtale av opphaveren. Et slikt krav ville sterkt begrense medias mulighet til kritisk omtale. Etter lagmannsrettens syn er det ikke her tvilsomt at bruken er lojal. Portrettbildene er fremstilt som portrettbilder: Det journalistiske poenget var nettopp å vise hvordan firmaet selv presenterte sine medarbeidere, og samtidig rette et kritisk søkelys på selskapet «bak fasaden». Bruken av bildet av C er heller ikke i strid med kravet om lojalt sitat, idet bilen var direkte knyttet til reportasjens innhold.

Lagmannsretten kan for vurderingen av god skikk-kravet knyttet til de enkelte reportasjene vise til tingrettens dom, punkt 4.2, som i det alt vesentlige er dekkende for lagmannsrettens syn. Det er ikke fremkommet noe under ankeforhandlingen som gir grunn til en annen vurdering av faktum enn det tingretten her bygger på, og lagmannsretten slutter seg til tingrettens vurderinger.

Uten at det har avgjørende vekt ved vurderingen av god skikk-kravet, bemerker lagmannsretten at også Pressens Faglige utvalg har vurdert reportasjene ut fra de normer mediene forholder seg til, uten å konstatere brudd på disse. Utvalget uttalte i vedtak 16. desember 2020:

PFU finner heller ingenting å innvende på bildebruken. Bildene er relevante, og det går frem når det handler om montasjer, jf. VVP 4.10, 4.11 og 4.12.

Hva gjelder VGs samlede dekning, merker PFU seg at den ikke bare rommer mange artikler, men også strekker seg over tid. Utvalget kan forstå at klager opplever det både massivt og rammende. På generelt grunnlag vil utvalget derfor minne om nødvendigheten av at mediene er seg bevisst hvordan en slik omfattende mediedekning kan oppleves for enkeltpersoner. Det er også en fare for at dekningen får en dramaturgisk slagside som ikke står i forhold til det som avdekkes. Slik PFU ser det, er det ikke tilfellet her. Selv om VG har tatt i bruk dramaturgiske fortellergrep, og tydelige og til dels spisse vinklinger, kommer utvalget til at publiseringene er formidlet på en akseptabel og tilstrekkelig saklig måte, jf. VVP 4.1

Som nevnt har ikke vurderingen av presseetisk skikk stor tyngde ved vurderingen av vilkåret om god skikk etter åndsverkloven, men det er likefullt et moment. Samlet mener lagmannsretten bruken er i samsvar med god skikk, jf. også interesseavveiningen nedenfor.

Etter lagmannsrettens syn går ikke bruken av sitatene lenger enn det som er formålet betinger. Portrettbildene er brukt for å illustrere advokatene i det firma reportasjene gjelder, og bildet av C er brukt i sammenheng med reportasjer om forhold knyttet til ham og bilen.

Ansvarlig redaktør Gard Steiro har – i likhet med B – forklart at det var bevisste journalistiske og redaksjonelle vurderinger bak valget og bruken av bildene. For bildet av Cs del ble det blant annet gjort i forbindelse med en reportasje som skulle vise forbindelser mellom ham og et kriminelt miljø, og der et forsøk fra en tredjeperson på å svindle til seg bilen var sentralt, samt voldsbruk i denne sammenheng. For bruken av portrettbildene var det et journalistisk poeng å få frem hvordan firmaet selv presenterer seg og sine ansatte. Dette er redaksjonelle vurderinger som domstolen skal være varsom med å overprøve, men etter lagmannsrettens syn er det ikke tvilsomt at bruken ikke går lenger enn det formålet betinger. Dette gjelder også der fotografiene er gjengitt i sin helhet.

Når det gjelder eksempelvis litterære verk, vil sitatretten sjelden omfatte rett til å sitere hele verket. For fotografier, særlig av denne karakter, vil sitatretten imidlertid bli vesentlig uthulet om den skal tolkes så snevert. Det er tale om portrettbilder og et bilde som kun viser C og en bil. For portrettbildenes del er det vanskelig å tenke seg at sitatretten kan benyttes uten at hele portrettet gjengis. For bildet av C var både C og den aktuelle bilen knyttet til innholdet i reportasjene.

Rådsdirektiv 2001/29/EF (Opphavsretts- eller Infosecdirektivet) fastslår at avgrensingsreglene i nasjonal lovgivning – herunder regler om den alminnelige sitatrett – må gjelde i spesielle tilfeller, ikke komme i konflikt med normal utnyttelse av det opphavsretten beskytter, og ikke på urimelig måte tilsidesette opphaverens legitime interesser.

Det er snevre rammer for anvendelsen av den alminnelige sitatretten, og § 29 gjelder i spesielle tilfeller.

Opphavsretten i dette tilfellet beskytter henholdsvis As og Advokatfirmaet Rognstad AS' rett til å benytte bildet av C og portrettbildene. C har benyttet bildet på sin facebook-side, ifølge forklaringen fra A uten å ha spurt, fordi de var venner. Det har ikke vært forsøkt angitt noen normal utnyttelse av As bilde for lagmannsretten, som den aktuelle bruken kommer i konflikt med. Portrettbildene er på sin side tatt og offentliggjort i den hensikt å profilere Advokatfirmaet Rognstad AS. Bruken i reportasjene kommer ikke i konflikt med det opphavsretten beskytter for disse bildene.

Når det gjelder spørsmålet om bruken på en urimelig måte tilsidesetter opphaverens legitime interesser, blir vurderingen noe over i interesseavveiningen som forarbeidene til § 29 gir anvisning på, jf. det siterte over. I interesseavveiningen står opphaverens legitime interesser på den ene siden, og hensynet til den som siterer og blant annet behovet for å sikre offentlig debatt og meningsdannelse på den andre siden.

Den legitime interessen for opphaveren er ikke særlig sterk når det gjelder denne type bilder. Som tidligere bemerket, er det lagmannsrettens syn at ingen av fotografiene har verkshøyde. Bildet av C og bilen er tatt, og delt videre fra A til C, og deretter offentliggjort til en ubestemt krets via Facebook. Portrettbildene er brukt, og skapt for å brukes, i markedsføring på internett. At bildene er ment brukt til å presentere medarbeidere i Advokatfirmaet Rogstad AS, og så brukes til nettopp å presentere dem i reportasjene – dog i et kritisk lys – gjør at de legitime interessene i denne sammenheng ikke har sterkt vern.

På den annen side er bruken i kjernen av det som er pressens rolle, og i kjernen av det sitatretten, tolket i lys av EMD artikkel 10, skal beskytte. Det vises til det som er sitert over i punkt 5.6.5 i Prop.104 L. (2016–2017).

Reportasjene representerer ikke bare medias omtale av saker av allmenn interesse, men er i kjernen for den virksomhet media driver ved å undersøke og bringe frem slike saker, der forhold eller sammenhenger ikke tidligere har vært allment kjent. Tingretten skriver på side 11 og 12 i dommen:

Retten konstaterer først at det er klart at VGs artikkelserie handler om spørsmål av samfunnsmessig betydning, med stor allmenn interesse. Det er illustrerende at Justis- og beredskapsdepartementet 12. august 2020 sendte på høring et lovforslag om innføring av krav om at eiere og personer i ledelsen i advokatforetak uten advokatbevilling må ha hederligandel og ikke anses uskikket. Dette lovforslaget kom i kjølvannet av den debatten som VGs artikler om advokatfirmaet Rogstad og C skapte, og det er nærliggende å anta at det er en direkte årsakssammenheng mellom denne lovgivningsprosessen og VGs journalistiske arbeid.

Lagmannsretten kan fullt ut slutte seg til dette, og det illustrerer departementets poeng om at samfunnsdebatten er avhengig av at meninger og informasjon bringes frem.

Lagmannsretten finner det klart at bruken av bildene ikke på en urimelig måte tilsidesetter opphaverens interesser, og at bruk av sitatretten etter en konkret interesseavveining er i samsvar med åndsverkloven § 29.

Etter dette kan ankene ikke føre frem, og de forkastes.

Saksomkostninger

Ankemospartene har vunnet saken, og har krav på dekning av sine saksomkostninger, jf. tvisteloven § 20-2. Lagmannsretten finner ikke unntaket i bestemmelsens tredje ledd anvendelig.

Advokat Helle har på vegne av ankemospartene krevd dekket 334 177 kroner, basert på 89 timers arbeid.

Ankende parter har protestert mot timesatsen, under henvisning til at Høyesterett skal ha satt et tak på 4 000 kroner for hva som kan kreves i timepris. Lagmannsretten kan ikke se at Høyesterett har kommet med noen slik begrensning. Det Høyesterett imidlertid har uttalt i HR-2021-1320-U er:

Ankemotparten har krevd 92 000 kroner i sakskostnader for ankeutvalget. Kravet gjelder prosessfullmektigens honorar for 23 timers arbeid. Det gir en gjennomsnittlig timepris på i overkant av 4 000 kroner. Som fremholdt i HR-2018-1265-A avsnitt 102 forutsetter en slik timepris at arbeidet er utført av advokater som har solid erfaring på de aktuelle rettsfelt og derfor kan utføre arbeidet mer effektivt enn andre.

Den gjennomsnittlige timepris i saken er 3 755 kroner. Det fremgår av salæroppgangen at det er krevd 5 015 kroner for advokat Helle, og 2 550 kroner for arbeid utført av advokatfullmektig Lyngstad.

Den samlede timebruken er tre fjerdedeler av den tidsbruk som er krevd dekket av advokat Galtung, nemlig 120 timer. Selv om det er naturlig at noe mer tidsbruk er nødvendig for ankende parter, går verken tidsforbruket eller det samlede omkostningskravet ut over det som må anses nødvendig og rimelig, også hensett til hvordan saken er lagt opp av de ankende parter. Salærkravet legges til grunn.

Lagmannsretten legger sitt syn til grunn for vurderingen av omkostninger for tingretten, og finner ikke grunn til å gjøre endringer i tingrettens omkostningsavgjørelse.

Dommen er enstemmig.

DOMSSLUTNING

- 1. Ankene forkastes.*
- 2. I sakskostninger for lagmannsretten betaler advokatfirmaet Rogstad AS og A én for begge og begge for én 334 177 – trehundreogtrettifiretusenett hundreogstøttisju- kroner til Verdens Gang AS og B i fellesskap innen to uker fra dommen er forkynt.*

Avgjørelsen er undertegnet av lagdommer Aas alene, som bekrefter at de øvrige dommere har godkjent avgjørelsens innhold, jf. midlertidig lov 26. mai 2020 nr. 47 § 8 annet ledd.

1 Tilføyd av Lovdata.